

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ**PECULIARITIES OF COURT DECISIONS IN ECONOMIC JURISDICTION**

**Бобкова А.Г., д.ю.н., професор,
академік Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад**

*Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0834-7514>

**Захарченко А.М., д.ю.н., професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад**

*Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6359-2475>

У статті досліджено особливості судового рішення у господарському судочинстві. Авторами наголошено, що на законодавчому рівні не проведено чіткого розмежування між поняттями «судове рішення» і «рішення суду», а також не надано чіткого тлумачення цих понять. За результатами проведеного дослідження автори доходять до висновку, що в умовах прагнення уніфікації процесуальної термінології, з метою уникнення плутанини та наближення до європейських стандартів, найбільш коректним вважається застосування терміну «судове рішення» для ідентифікації усіх судових актів незалежно від форми судочинства.

Доведено, що значення та сутність судового рішення можна визначити наступними особливостями: за допомогою судових рішень можна оцінити роботу суддів і загальну якість їхніх рішень; судове рішення підвищує громадську довіру до судової влади; з аналізу ухвалених судових рішень можна зробити висновки щодо подальшого шляху проведення реформ в сфері правосуддя, в тому числі щодо удосконалення законодавства.

Визначено вимоги, яким повинно відповідати судове рішення: вмотивованість, законність, обґрунтованість, переконливість, повнота наданої інформації, логічність та ясність.

Підкреслено, що вмотивованість судового рішення повинна мати і свої розумні межі. Суд повинен надати відповіді на основні питання, що впливають на остаточний висновок суду.

Судове рішення повинно містити правову та фактичну складову, які містять інформації щодо визначення законодавства, на яке посилається суд при ухваленні рішення, а також дослідження обставин, викладених у позові та запереченні на позов.

Обґрунтовано мета ухвалення судового рішення у господарському судочинстві. Аргументовано, що ухвалення рішення в господарському суді має важливе значення для вирішення спорів, відстоювання справедливості, захисту прав, встановлення правових прецедентів і підтримки господарського порядку в суспільстві.

Ключові слова: судове рішення, вмотивованість, господарське судочинство, справедливе правосуддя, захист прав.

The article examines the peculiarities of the court decision in economic proceedings. The authors emphasized that at the legislative level, a clear distinction between the concepts of "judgment" and "court decision" was not made, nor was a clear interpretation of these concepts provided. Based on the results of the research, the authors come to the conclusion that in the context of the desire to unify procedural terminology, in order to avoid confusion and approach European standards, it is considered the most correct to use the term "court decision" to identify all legal acts, regardless of the form of legal proceedings.

It is proven that the meaning and essence of a court decision can be determined by the following features: with the help of court decisions, it is possible to evaluate the work of judges and the overall quality of their decisions; the court decision increases public trust in the judiciary; from the analysis of the adopted court decisions, it is possible to draw conclusions regarding the further path of reforms in the sphere of justice, including regarding the improvement of legislation.

The requirements that the court decision must meet are determined: motivation, legality, reasonableness, persuasiveness, completeness of the provided information, logic and clarity.

It is emphasized that the motivation of the court decision must have its own reasonable limits. The court must provide answers to the main questions affecting the final conclusion of the court.

The court decision must contain a legal and factual component, which contain information on the definition of the legislation to which the court refers when making a decision, as well as a study of the circumstances set forth in the claim and objection to the claim.

The purpose of making a court decision in economic proceedings is substantiated. It is argued that decision-making in the economic court is important for resolving disputes, defending justice, protecting rights, establishing legal precedents, and maintaining economic order in society.

Key words: court decision, motivation, economic proceedings, fair justice, defender of rights.

Постановка проблеми. Створення ефективної та справедливої судової системи є метою кожної держави і кожного суспільства. Забезпечення максимально ефективних і надійних гарантій законності, справедливості і безпомилковості судових рішень є запорукою захисту прав і законних інтересів осіб, які звернулися за судовим захистом. Розгляд і вирішення конкретних справ у будь-якому судочинстві завершується прийняттям процесуальних документів, а саме - судового рішення. Судове рішення як акт правосуддя ухвалюється на підставі норм матеріального та процесуального права, згідно з конституційними засадами та принципами процесуального судочинства та є обов'язковим до виконання на всій території України.

В умовах господарського судочинства ухвалення вмотивованого судового рішення спрямовано на ефективний та справедливий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

На теперішній час в Україні продовжується проведення судових реформ, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та справедливості судової системи. Судове рішення є один із маркерів, який дозволяє оцінити ефективність цих реформ до та після змін. Такий аналіз може надати цінну інформацію про те, чи досягають

реформи поставлених цілей, чи потрібні подальші коригування.

В умовах інтегрування новітніх європейських підходів до українського законодавства щодо розгляду справ та ухвалення судових рішень, дослідження судового рішення у господарському судочинстві особливо через призму рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) підкреслює актуальність цього дослідження.

Стан дослідження. Питання судового рішення неодноразово опинялися в центрі уваги українських вчених. Серед яких слід відзначити праці таких вчених, як: О. Беянович, А. Бутирський, В. Мамутов, Л. Ніколенко, І. Побірченко, О. Подцерковний, С. Степанова, В. Щербина та інших поважних вчених. Поряд з цим, питання судового рішення, особливо під час проведення судових реформ, залишаються актуальними.

Метою статті є розкриття найбільш актуальних питань судового рішення у господарському судочинстві та пошук їх вирішення на підставі аналізу законодавства, практики не тільки господарських судів України, а також ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. Стаття 232 «Види судових рішень» Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) вказує, що судовим рішенням є: ухвали; рішення; постанови; судові накази [1]. Тобто, саме рішення ухвалює суд першої інстанції під час розгляду справи по суті. Аналогічну норму у ст. 258 містить Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України). Стаття 241 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) та ст. 369 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) теж мають назву: «Види судових рішень». Однак, КПК України на відміну від інших процесуальних кодексів не передбачає прийняття рішення суду як різновиду судового рішення. Це пояснюється особливостями не тільки судового розгляду справ в межах кримінального провадження, а і сутністю ухваленого рішення по справі.

На підставі аналізу процесуального законодавства України можна визначити, що процесуальні кодекси застосовуючи термінологію щодо судового рішення фактично не надають його визначення, за винятком КАС України, який у ст. 4 надає визначення застосованих термінів. Зокрема, під поняттям «судове рішення» розуміється рішення, постанова, ухвала суду будь-якої інстанції (п. 12 ч. 1 ст. 4); «рішення суду» тлумачиться як рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги (п. 13 ч. 1 ст. 4) [2]. Зрозуміло, що такі тлумачення понять носять загальний характер і не розкривають їх суті.

У Постанові Пленуму від 20.05.2013 р. № 7 «Про судові рішення в адміністративній справі» Вищий адміністративний суд України визначає, що судові рішення – це акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території України [3].

У Постанові від 18.12.2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», рішення суду визначено як найважливіший акт правосуддя, покликаний забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним законом України принципу верховенства права [4].

Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 6 «Про судові рішення» взагалі не містить визначення поняття ані судового рішення, ані рішення суду [5].

Отже, на підставі аналізу процесуального законодавства України можна стверджувати, що на законодавчому рівні не проведено чіткого розмежування між поняттями «судове рішення» і «рішення суду», а також не надано чіткого тлумачення цих понять. Тому, в умовах прагнення уніфікації процесуальної термінології, з метою уникнення плутанини та наближення до європейських стандартів,

найбільш коректним вважається застосування терміну «судове рішення» для ідентифікації усіх судових актів незалежно від форми судочинства.

Судове рішення відзначається багатогранністю, будучи одночасно процесуальним документом та виступаючи правозахисним актом. Господарське процесуальне законодавство визначає процесуальну форму і зміст судового рішення, а також вимоги, які висуваються до цього процесуального акту. Дотримання процесуальної форми і змісту судового рішення є однією з обов'язкових вимог господарського процесуального законодавства, що забезпечує здійснення правосуддя по кожній справі, яка розглядається у господарському суді.

Стаття 238 ГПК України визначає, що рішення суду складається із вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин. Кожна частина судового рішення має свій зміст та значення, що дозволяє зробити висновок про обов'язкову наявність у кожному судовому рішенні всіх його частин, передбачених законодавством. Всі частини судового рішення розглядаються як сукупність елементів однієї системи.

Законодавство більшості зарубіжних країн, таких як Бельгія, Нідерланди, Велика Британія, Франція, Німеччина зобов'язує суд мотивувати ухвалені рішення. Крім того, вмотивованість судових рішень є одним із найважливіших принципів господарського судочинства.

В своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово підкреслював важливість мотивувальної частини рішення. У справі «Salov v. Ukraine» ЄСПЛ звернув увагу, що в рішеннях національних судів повинні належним чином міститися мотиви, на яких ці рішення засновані й у чому знаходяться свій прояв принципи належного здійснення правосуддя [6].

Мотивувальна частина судового рішення повинна містити обґрунтування висновків суду, які визначають встановлені судом обставини справи, докази, на яких ґрунтуються висновки суду, закони, якими керувався суд в процесі розгляду справи та ухвалення рішення.

Судове рішення повинно містити правову підставу, а саме визначення законодавства на яке посилається суд при ухваленні рішення. Фактичну підставу рішення складають відомості про факти, покладені в основу позову та заперечення на позов. Суд повинен вказати, чому він вважає ті чи інші обставини справи встановленими і через що він дійшов певного висновку щодо відносин сторін. Якщо рішення не буде належним чином вмотивоване, то мета господарського судочинства не буде досягнута.

Судове рішення повинно бути повним. Повне вмотивоване судове рішення дозволяє учасникам процесу зрозуміти й оцінити підстави та мотиви його ухвалення. У той же час, вмотивованість судового рішення повинна мати і свої розумні межі. Наприклад, у справі «Van De Hurk v. Netherlands» ЄСПЛ зазначив, що п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод покладає на суди обов'язок вмотивовувати рішення суду, але його не слід розуміти як вимогу давати детальну відповідь на кожний аргумент [7]. Суд повинен надати відповідь на основні питання, що впливають на остаточний висновок суду.

Крім вмотивованості, судове рішення повинно бути переконливим. Не тільки учасники процесу повинні розуміти точку зору та позицію суду. Взагалі, будь-яка людина повинна зрозуміти чому суд ухвалив саме таке рішення, які були мотиви ухвалення, викладення міркувань суду на підставі яких він дійшов свого рішення. Викладення мотивів у тексті рішення надає останньому переконливості та робить висновок суду зі справи більш ясним та зрозумілим.

У постанові від 16 грудня 1992 р. по справі «Хаджі-анастасіу проти Греції» ЄСПЛ зазначив, що для дотримання вимог ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод суди повинні вказувати

з достатньою ясністю докази та мотиви, на яких вони ґрунтують свої рішення [8].

Господарське процесуальне законодавство визначає, що судові рішення повинні бути законним і обґрунтованим. При складанні рішення суд повинен вказати не тільки норми матеріального та процесуального законодавства, а також надати за необхідністю їх тлумачення. Судове рішення ухвалюється судом на підставі повного і всебічного з'ясування обставин при розгляді справи, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Крім того, судові рішення повинні бути чітким, логічним, послідовним та зрозумілим.

Значення та сутність судового рішення можна визначити наступними особливостями. По-перше, за допомогою судових рішень можна оцінити роботу суддів і загальну якість їхніх рішень. Вивчаючи такі фактори, як вмотивованість, послідовність, точність, аргументованість і дотримання правових принципів, можна надати відгук про ефективність судочинства та визначити сфери, які потребують покращення. Ця інформація може сприяти постійним зусиллям щодо підвищення професіоналізму та компетентності суддів, а також стати відправною точкою для проведення змін в судовій системі. По-друге, судові рішення підвищує громадську довіру. Прозоре та вмотивоване рішення на підставі вивчення всіх обставин справи з посиланням на досліджені докази може зміцнити громадську довіру до судової системи. По-третє, з аналізу ухвалених судових рішень можна зробити висновки щодо подальшого шляху проведення реформ в сфері правосуддя, в тому числі щодо удосконалення законодавства.

Ухвалення судового рішення є важливим аспектом здійснення правосуддя маючи на увазі різні цілі. Зрозуміло, що основна мета судового рішення – врегулювати спір між сторонами, які беруть участь у судовій справі. Рішенням суду вирішуються суперечливі вимоги, визначаються права та обов'язки сторін. Ухвалюючи рішення суд завершує правосуддя за конкретною справою.

Судові рішення грають важливу роль у створенні правових прецедентів, які формують майбутні рішення. Воно ґрунтується на тлумаченні та застосуванні закону

до обставин справи. Судді аналізують відповідні законодавчі акти, правові прецеденти та аргументи, представлені обома сторонами, щоб дійти до висновку. У рішенні пояснюється, як слід тлумачити та застосовувати закон у конкретному контексті, створюючи прецедент для майбутніх справ. Вмотивовані судові рішення формують сукупність правових принципів і доктрин, які забезпечують передбачуваність, стабільність і послідовність правової системи.

Судове рішення також має на меті досягнення справедливості шляхом розгляду всіх обставин справи, доказів, застосування правових принципів і надання можливості реалізації прав всім учасникам процесу. Роль судді полягає в об'єктивній оцінці фактів, встановленні істини та забезпеченні неупередженого виконання закону. Вмотивоване судові рішення забезпечує прозорість, підзвітність і легітимність судового процесу, зміцнюючи довіру суспільства до правової системи. За допомогою рішень суди захищають і підтримують основні права і свободи, гарантовані законом і конституцією. Ухвалюючи справедливі рішення, суди захищають особисті свободи, запобігають зловживанню владою та підтримують верховенство права в суспільстві.

Крім того, судові рішення мають превентивне значення. Вони служать стримуючим фактором для потенційних правопорушників, накладаючи покарання та наслідки за незаконні дії. Притягаючи людей до відповідальності за їхні дії, судові рішення перешкоджають майбутнім порушенням, забезпечуючи громадську безпеку та підтримуючи порядок у суспільстві.

Підсумовуючи можна визначити, що ухвалення рішення в господарському суді має важливе значення для вирішення спорів, відстоювання справедливості, захисту прав, встановлення правових прецедентів і підтримки господарського порядку в суспільстві. Судові рішення є наріжним камінням правової системи, що сприяє справедливому та ефективному відправленню правосуддя.

Дослідження і подальше вдосконалення судового рішення у господарському судочинстві грає найважливішу роль в сфері захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, держави. Подальше вдосконалення ГПК України буде сприяти наближенню до європейських принципів та стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n11296>
3. Про судові рішення в адміністративній справі: Постанова пленуму Вищого адміністративного суду від 20 травня 2013 р. № 7. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13?lang=en>
4. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>
5. Про судові рішення: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 6. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-12#Text>
6. Салов проти України (Salov v Ukraine): рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 2005 р. *European Court of Human Rights*. URL: <http://www.echr.coe.int>
7. Ван де Гурк проти Нідерландів (Van de Hurk v. the Netherlands): рішення Європейського суду з прав людини від 19 квітня 1994 р. *European Court of Human Rights*. URL: <http://www.echr.coe.int>
8. Хаджіяннакоу проти Греції: рішення Європейського суду з прав людини від 16 грудня 1992 р. *European Court of Human Rights*. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-hadziyannakou-proti-greci%D1%97-pres-reliz/>